

SUMMARY

Ryabkina L. Methods of socio-educational work of boarding institutions of the first half of the XX century.

The article analyzes the system of methods of socio-educational work of boarding institutions of Ukraine in the first half of the XX century. The organization of social and educational work with orphans and children left without parental care was considered. There are examples of methods of socialization of pupils in boarding institutions.

It is found out that socio-educational work in the boarding institutions required constant monitoring. To the group of control and analysis of the efficiency of education methods the author refers: accounting, monitoring, report, analysis, analysis of the community service, etc.

The analysis of archival materials shows that the method of accounting was used as a prerequisite for further improvement and deepening of the work undertaken by the inmates of the boarding institutions. In "Temporary regulations on child institutions" there was the section "Accounting of the work of kindergartens", in which it was said that at all child care institutions is carried out daily accounting work, but at the end of each term, institutions can organize public report of the work done, aiming to identify achievements of children's institutions in the internal organization, relations with society, as well as the abilities and skills of children. Accounting took the form of an exhibition of children's works, children's matinees or evenings, performances or a combination of these forms, with reports of children and the meeting of the Board on the work done.

The method of observation was accompanied by various forms of socio-educational activities of boarding establishments of the study period. This method involved the definition of the topic of observation, object, subject, tasks. The information obtained was recorded in a notebook of the observations for further use in other forms (conferences, exhibitions, reports and the like). This method contributed to the development in children the skills of observation, curiosity, attentiveness and the like.

Especially valuable, in author's opinion, in conditions of boarding institutions, was the method of analysis of the results of socially useful work. The results of socially useful work of the pupils were recorded in the records of the team, group or individual entries in the diary. The special role played the organization of final fairs of produced products.

Key words: orphans, social and educational activities, boarding institutions, orphanages, methods of socialization, social behavior, social experience.

УДК 37.01:[001.32.(477)] «196/...»: 930.2

С. О. Сьома

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИХ ВІДДІЛЕНЬ МАН УКРАЇНИ (60-ті рр. ХХ – ПОЧАТОК ХХІ ст.): ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті здійснено історіографічний огляд наукової літератури, систематизовано та класифіковано джерела досліджуваної проблеми – організаційно-педагогічні засади діяльності хіміко-біологічних відділень Малої академії наук України (60-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.). Відповідно до запропонованої автором періодизації історіографічного аналізу досліджуваної проблеми (I період (початок 60-х – кінець 80-х років ХХ ст.) – радянський (тоталітарний); II період

(кінець 80-х років ХХ ст. – 2015 р.) – пострадянський (плюралістичний)), проаналізовано основні історіографічні надбання характерні для кожного з них.

Ключові слова: *хіміко-біологічні відділення МАН України, історико-педагогічні джерела, джерельна база.*

Постановка проблеми. За умов модернізації системи національної освіти, піднесення ролі творчої особистості особливої актуальності набуває проблема роботи з обдарованими дітьми. Сучасна система позашкільної освіти, зокрема її складова Мала академія наук України, має забезпечувати всебічне розкриття потенціалу обдарованої особистості, створювати умови для її самоосвіти, самовиховання й саморозвитку. Якісні перетворення в системі Малої академії наук України, зокрема її хіміко-біологічних відділеннях, детермінують звернення до історичного досвіду їх діяльності та аналізу історичного процесу розвитку системи педагогічних знань, нагромадженого в цій галузі.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемами діяльності Малої академії наук України як ефективного освітньо-соціального середовища для розвитку обдарованої учнівської молоді займались О. Антонова, С. Білоус, С. Довгий, О. Лісовий, Р. Науменко, О. Павленко, М. Пихтар, В. Редіна, Л. Тихенко та ін.

Окремі історико-педагогічні аспекти проблеми діяльності Малої академії наук України, зокрема її хіміко-біологічних відділень, знайшли висвітлення у працях В. Вербицького, Л. Ковбасенко, Г. Пустовіта, В. Редіної, Л. Тихенко та ін.

Мета статті – з'ясувати ступінь і періоди досліджуваності проблеми організаційно-педагогічних засад діяльності хіміко-біологічних відділень Малої академії наук України в історико-педагогічній літературі, здійснити аналіз джерельної бази.

Виклад основного матеріалу. Наголосимо, що історіографічний аналіз проблеми організаційно-педагогічних засад діяльності хіміко-біологічних відділень Малої академії наук України у 60-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. слід здійснювати з урахуванням періодизації становлення й розвитку вітчизняної історії педагогіки. Посилаючись на періодизацію історіографічного процесу розвитку педагогічної науки, представлену І. Стражниковою [20, 60], умовно ділимо історіографію проблеми дослідження організаційно-педагогічних засад діяльності хіміко-біологічних відділень Малої академії наук України у 60-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. на два періоди: I період (початок 60-х – кінець 80-х років ХХ ст.) – радянський (тоталітарний); II період (кінець 80-х років ХХ ст. – 2015 р.) – пострадянський (плюралістичний).

Зазначимо, що кожний період мав опубліковані праці, у яких із різним ступенем повноти досліджувалося питання діяльності позашкільних

навчальних закладів, у тому числі, Малої академії наук України та її хіміко-біологічних відділень.

Перший період радянський (початок 60-х – кінець 80-х років ХХ ст.) вирізняється фрагментарністю та описовістю. Наукові дослідження обраної проблеми протягом цього періоду відрізнялися переважно описово-репрезентаційним, інформаційним характером; вони були представлені поодинокими працями методичного характеру, присвяченими окремим аспектам організації позакласної роботи з предметів хіміко-біологічного циклу, поглибленого вивчення хімії та біології, організації проблемного навчання на уроках хіміко-біологічного циклу.

Зазначимо, що з 60-х рр. ХХ ст. в УРСР відбувався процес інституційного оформлення та територіального поширення Малої академії наук. Відтак у монографіях, що з'явилися у 60-х рр. ХХ ст., досліджувана проблема розв'язувалася побіжно. Одними з важливих праць того часу стали монографії Д. Сергієнка «Робота гуртків юних натуралістів у школі. Історія, зміст і методи роботи у світлі завдань політехнічної освіти і трудового виховання» (1957) та «Навчально-дослідна робота учнів та юннатів на шкільній дослідній ділянці» (1965), присвячені питанням організації дослідницької діяльності учнів, ідеям поєднання експериментальної та виробничої роботи учнів, оволодіння ними екологічними та економічними знаннями [2, 54].

Вартою уваги є праця С. Щукіна «Дослідницька робота учнів загальноосвітньої школи» (1960), присвячена проблемам формування універсальних загально трудових і загально технічних практичних умінь і навичок учнів шляхом залучення до активної виробничої та дослідницької діяльності на шкільних навчально-дослідних ділянках і в учнівських виробничих бригадах [25].

Уже в 70-х - 80-х рр. ХХ ст. досліджувана проблема побіжно розглядалась у працях, присвячених питанням організації позакласної роботи учнів з біології та хімії. Про важливість такої роботи для розширення й поглиблення біолого-хімічних знань учнів, розвитку їх творчої активності й самостійності, нахилів, здібностей, кругозору, трудового, морального, естетичного, екологічного виховання, збудження інтересу до предметів природничого циклу свідчать ґрунтовні праці радянських дослідників (А. Захлебного, І. Суравегіної, Є. Бруновт, Б. Всесвятського, Л. Анастасова, А. Нікішова, А. Ахматова, Л. Торгалю та ін.).

Отже, у наведених наукових розвідках радянського періоду, певною мірою висвітлювалися ті чи інші аспекти проблеми діяльності хіміко-біологічних відділень Малої академії наук, проте узагальнювальних праць щодо діяльності Малої академії наук створено не було.

Другий період історіографії досліджуваної проблеми – пострадянський починається з кінця 80-х рр. ХХ ст. і характеризується

оновленням усіх сфер суспільного життя, що відбулося під гаслами демократизації та гласності. Саме протягом цього періоду спостерігається поява перших праць, у яких висвітлено й узагальнено досвід діяльності Малої академії наук, що носять переважно описовий характер.

Так, у 1980 р. з нагоди двадцятиріччя Кримської МАН «Шукач» одним із перших її віце-президентів А. Ломакіною було опубліковано книгу «Знайди свою зірку» [12], у якій автор описала двадцятирічний досвід діяльності Кримської Малої академії наук школярів «Шукач»; висвітлила історію її створення та становлення; представила зміст, форми й методи роботи з юними науковцями. У 1985 р. з нагоди 25-річчя заснування Кримської МАН «Шукач» за авторства Б. Чубара вийшла з друку подібна публікація репрезентативного характеру «Школа шукачів: розповідь про Малу академію наук Криму» [24].

На початку 2000 р. з'являється низка праць історико-педагогічного характеру, у яких висвітлено генезу розвитку Малої академії наук України (Л. Ковбасенко, М. Іванисик, Л. Тихенко). Зокрема в журналі «Обдарована дитина» було опубліковано роботи Л. Ковбасенко [5;7], присвячені становленню й розвитку Малої академії наук, як організаційної форми навчання обдарованої учнівської молоді. Автор здійснила спробу періодизації та схарактеризувала основні аспекти діяльності МАН на кожному з етапів її розвитку.

Цінним для історіографічного аналізу обраної проблеми стало підготовлене у 2005 р. з нагоди 80-річчя юннатівського руху в Україні видання «У витоків юннатівського руху в Україні» (Л. Манорик) [23], у якому автор висвітлює досвід роботи еколого-натуралістичних позашкільних навчальних закладів в аспекті організації роботи з обдарованою учнівською молоддю, надає інформацію щодо появи перших гуртків і секцій природничого профілю в наукових товариствах учнів навчальних закладів і територіальних відділень МАН; описує досвід організації науково-дослідницької роботи з природничих дисциплін, особливості співпраці з ученими науково-дослідних інститутів НАН України та АПН України.

Уже на початку 2000-х рр. відбувається зміна акцентів у дослідженні організаційно-педагогічних засад діяльності Малої академії наук України. З'являються дослідження прогностичного характеру, у яких ураховано прогресивний досвід функціонування МАН України й розроблено рекомендації щодо якісного оновлення її діяльності відповідно до потреб часу.

У цей період з'являються праці, у яких проблема діяльності хіміко-біологічних відділень МАН України висвітлюється переважно в контексті історії розвитку позашкільної освіти. Так, у монографіях В. Вербицького «Юннатівський рух в Україні» (2001) [2], та «Еколого-натуралістична освіта в Україні: історія, проблеми, перспективи» (2003) [3] автором розкрито історичні аспекти розвитку системи позашкільної еколого-натуралістичної освіти; визначено місце й роль еколого-натуралістичних позашкільних

навчальних закладів у створенні системи пошуку й підтримки обдарованої учнівської молоді, забезпеченні умов для розкриття її потенціалу, інтересів і здібностей у галузі біології, екології, сільського господарства, зокрема в практичних і науково-дослідницьких аспектах діяльності.

На початку 2000-х з'являються перші дисертаційні дослідження, що висвітлюють питання організації діяльності учнів в умовах МАН України (С. Білоус, Л. Тихенко, М. Пихтар). Зокрема С. Білоус у дисертації «Розвиток дослідницьких здібностей старшокласників у процесі діяльності Малої академії наук України» [1] було виявлено й обґрунтовано дидактичні умови розвитку дослідницьких здібностей учнів під час навчання фізики в Малій академії наук і розроблено методичку динамічного моделювання, що базується на фізичних задачах.

Заслуговує на увагу дисертаційне дослідження Л. Тихенко «Формування творчих здібностей старшокласників у процесі дослідницької діяльності в Малій академії наук України» [22], у якій ученою визначено етапи формування творчих здібностей старшокласників в умовах МАН України, охарактеризовано рівні та критерії ефективності навчально-виховної діяльності МАН України.

М. П. Пихтар досліджував методичну систему розвитку математичних здібностей школярів – членів фізико-математичного відділення МАН. Розробив концепцію рівневого розвитку творчих математичних здібностей учнів у процесі науково-розвивальної діяльності у структурі МАН [16].

Вартими уваги з проблеми дослідження є дисертаційні праці представників пострадянського простору, у яких висвітлюються окремі аспекти організації навчальної та науково-дослідницької роботи учнів в умовах позашкільної освіти. Зокрема в дисертаціях російських учених М. Кожухової, О. Кононенко, Н. Степанової, М. Лебедева, У. Кукар, що з'явилися протягом першого десятиліття ХХІ ст., головна увага вчених зосереджувалася на проблемах формування дослідницьких умінь старшокласників у наукових товариствах учнів: інституційні ознаки наукового товариства учнів, діяльність якого спрямована на формування дослідницьких умінь старшокласників (М. Кожухова «Формування дослідницьких умінь старшокласників у науковому товаристві учнів» (2004)) [8], модель формування досвіду дослідницької діяльності старшокласників у наукових товариствах учнів з екології (О. Кононенко «Формування досвіду дослідницької діяльності старшокласників у наукових товариствах учнів» (2005)) [9], формування моделі розвивального навчання біології в науковому товаристві учнів (Н. Степанова «Методика розвивального навчання в умовах наукового товариства учнів» (2006)) [19], розроблення організаційно-педагогічної моделі наукового товариства учнів в освітньому процесі лицею (М. Лебедев «Дослідницька підготовка старшокласників в умовах організації

наукового товариства» (2011) [11], розвиток дослідницьких умінь старшокласників, які навчаються в наукових товариствах учнів у закладах додаткової освіти (У. Кукар «Розвиток дослідницьких умінь старшокласників у закладах додаткової освіти» (2010)) [10].

Проведений аналіз наукових праць із проблеми дослідження дає підстави для висновку про відсутність в історико-педагогічній історіографії цілісної, комплексної та системної праці щодо діяльності хіміко-біологічних відділень МАН України в означений історичний період.

Окрім монографічних і дисертаційних досліджень, узагальнювальних праць із проблеми дослідження для більш глибокого розуміння організаційно-педагогічних засад діяльності хіміко-біологічних відділень МАН України нами проаналізовано навчально-методичну літературу, присвячену розробленню окремих аспектів організації поглибленого вивчення хімії та біології, позакласної роботи з хіміко-біологічних дисциплін (у тому числі, гурткової роботи й роботи в екологічних таборах) і яка стала базовою у формуванні змісту й методів навчальної та науково-дослідної роботи сучасних хіміко-біологічних відділень МАН України.

Розглянемо найбільш значущу літературу в руслі досліджуваної проблеми. Так, важливим для нашого дослідження є навчальний посібник Д. Сергієнка «Формування дослідницьких умінь і навичок в учнів при вивченні біології» (1969), у якому запропоновано методiku організації та здійснення учнівських польових досліджень і спостережень, формування дослідницьких умінь і навичок учнів на уроках біології та в процесі роботи на шкільній навчально-дослідній ділянці [18].

Важливими в аспекті тематики й методики проведення дослідів із рослинами та тваринами на навчально-дослідних ділянках і в кутках живої природи стали розроблені Г. Ногою посібники для вчителів «Досліди і спостереження за рослинами» (1976) [15] та «Спостереження та досліди із зоології» (1979) [14], у яких автор, відповідно до навчальних програм, визначив тематику нескладних і цікавих дослідів з рослинами та тваринами, що можна було провести на шкільній навчально-дослідній ділянці та в кутку живої природи; надав схеми дослідів; запропонував методiku їх проведення.

Значний інтерес у контексті аналізу джерельних матеріалів дослідження представляють «Методичні поради щодо організації дослідницької роботи в учнівських виробничих бригадах, шкільних лісництвах і гуртках юннатів» (1987) [13], які пропонували тематику й методiku проведення учнівських досліджень із рослинництва, садівництва, агрохімії, селекції, тваринництва й лісового господарства.

Проблему формування та функціонування Малої академії наук України як цілісної освітньо-виховної системи, спрямованої на розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді засобами пошуково-дослідницької діяльності висвітлено в посібнику Л. Тихенко та

С. Ніколаєнко «Розвиток творчих здібностей учнівської молоді в освітньо-виховній системі «Мала академія наук України» (2007) [21]. Автори акцентують увагу на наукових основах становлення та розвитку МАН України, організаційно-технологічних особливостях освітньо-розвивальної роботи, упровадженні психологічного супроводу навчально-виховного процесу в гуртках, секціях, профільних школах та інших творчих об'єднаннях територіальних відділень і закладів системи МАН України.

Важливе місце серед навчально-методичної літератури належить методичному посібнику Л. Ковбасенко «Методика виховної діяльності в Малій академії наук України» (2008) [6], у якому представлено аналіз специфіки організації навчально-виховного процесу в Малій академії наук України як одному з пріоритетів позашкільної освіти, передусім приділено увагу використанню технології пошукової, експериментальної та науково-дослідницької роботи учнів.

Подібною тематикою відрізняється і навчально-методичний посібник «Дослідницька робота школярів з біології», виданий під редакцією С. Панченко (2008) [4]. Посібник присвячено висвітленню психолого-педагогічних аспектів та організаційно-технологічних засад дослідницької роботи школярів з біології в системі загальної середньої освіти України.

Методичні поради з виконання й оформлення науково-дослідницьких робіт представлено в методичних рекомендаціях «Як підготувати і захистити наукову роботу» (2011), укладеними авторським колективом у складі М. Плюща, Н. Гальона, І. Дудко [17]. Автори видання комплексно схарактеризували процес виконання учнівської науково-дослідницької роботи: від вибору теми до її прилюдного захисту.

Отже, проаналізована нами навчально-методична література з проблеми дослідження значно збагачує наші уявлення про діяльність хіміко-біологічних відділень МАН України, є підґрунтям для більш повного та глибшого розуміння змістових і дидактичних засад їх діяльності.

Джерельною основою розв'язання проблеми організаційно-педагогічних засад діяльності хіміко-біологічних відділень Малої академії наук України 60-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. насамперед є документальні та архівні джерела, що умовно класифіковано нами на групи:

– I група (нормативно-правові документи), куди увійшли документи центральних органів влади й органів управління освітою, опубліковані в офіційних виданнях або у вигляді окремих збірників нормативно-правових документів, якими врегульовано діяльність позашкільних закладів освіти у досліджуваній період, МАН України в тому числі.

– II група джерел (діловодна документація) відносимо офіційні документи й діловодну документацію, що зберігаються в архівах України (звіти, довідки, інформаційні листи, доповідні записки, переписка, навчальні плани і програми тощо).

– III група джерел (офіційно-репрезантаційні), представлені інтерпретаційними матеріалами (фото, буклети, брошури, збірники тез, нагородні листи тощо).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, проведений історіографічний аналіз основної дібраної літератури з проблеми дослідження показав, що проблема організаційно-педагогічних засад діяльності хіміко-біологічних відділень Малої академії наук України в обраних нами хронологічних межах комплексно й системно не вивчалась і потребує подальшого дослідження, переосмислення та всебічного висвітлення як окремого феномену в історії педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус С.Ю. Розвиток дослідницьких здібностей старшокласників у процесі діяльності Малої академії наук (на матеріалі фізики) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Білоус Світлана Юріївна. – Запоріжжя, 2005. – 322 с.
2. Вербицький В. В. Юннатівський рух в Україні / В. В. Вербицький. – К. : Деміург, 2001. – 304 с.
3. Вербицький В. В. Еколого-натуралістична освіта в Україні: історія, проблеми, перспективи / В. В. Вербицький. – К. : СМП «Аверс», 2003. – 306 с.
4. Дослідницька робота школярів з біології : навчально-методичний посібник / під. заг. ред. С. М. Панченка, Л. В. Тихенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 368 с.
5. Ковбасенко Л. І. Мала академія наук України як пріоритетна форма позашкільної освіти / Л. І. Ковбасенко // Обдарована дитина. – 2001. – № 3. – С. 30-34.
6. Ковбасенко Л. І. Методика виховної діяльності в Малій академії наук України : метод. посіб. / Л. І. Ковбасенко ; Акад. пед. наук України, Ін-т обдар. дитини, Ін-т пробл. виховання, Мала акад. наук України. - 2-е вид., доп. - К. : «Інформаційні системи», 2008. - 213 с.
7. Ковбасенко Л. І. Становлення Малої академії наук України / Л. І. Ковбасенко // Обдарована дитина. - 2003. - № 3. - С. 9-12.
8. Кожухова М. Ю. Формирование исследовательских умений старшеклассников в научном обществе учащихся : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Кожухова Марина Юрьевна ; Оренбургский государственный университет. – Оренбург, 2004. – 173 с.
9. Кононенко О. С. Формирование опыта исследовательской деятельности старшеклассников в научных обществах учащихся по экологии : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. С. Кононенко ; ГОУ ВПО «Кемеровский государственный университет». – Кемерово, 2005. – 24 с.
10. Кукар У. Ю. Развитие исследовательских умений старшеклассников в учреждении дополнительного образования : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / У. Ю. Кукар ; ГОУ ВПО «Магнитогорский государственный университет». – Магнитогорск, 2010. – 24 с.
11. Лебедев М. В. Исследовательская подготовка старшеклассников в условиях организации лицейского научного общества учащихся : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / М. В. Лебедев ; ГОУ ВПО «Южно-Уральский государственный университет». – Челябинск, 2011. – 24 с.
12. Ломакина А. Н. Найди свою звезду: рассказ о Малой академии наук Крыма «Искатель» / А. Н. Ломакина. – Киев : Молодь, 1982. - 200 с.

13. Методичні поради щодо організації дослідницької роботи в учнівських виробничих бригадах, шкільних лісництвах і гуртках юннатів / відп. за випуск Л. П. Манорик. – Київ : «Радянська школа», 1987. - 48 с.

14. Нога Г. С. Наблюдения и опыты по зоологии: пособие для учителей / Г. С. Нога. - М. : Просвещение, 1979. – 187 с.

15. Нога Г. С. Опыты и наблюдения над растениями: пособие для учителей / Г. С. Нога. - М. : Просвещение, 1976. – 176 с.

16. Пихтар М. П. Розвиток математичних здібностей школярів у діяльності Малої академії наук : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / М. П. Пихтар ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К., 2011. - 20 с.

17. Плющ М. Як підготувати і захистити наукову роботу : Методичні поради з виконання та оформлення навчально-дослідницьких робіт / М. Плющ, Н. Гальона, І. Дудко. – К. : ТОВ «Праймдрук», 2011. – 40 с.

18. Сергієнко Д. Л. Формування дослідницьких умінь і навиків учнів при вивченні біології в V – VIII класах / Д. Л. Сергієнко. – К. : Радянська школа, 1969. – 128 с.

19. Степанова Н. П. Методика развивающего обучения биологии в условиях научного общества учащихся : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н. П. Степанова ; Астраханский государственный университет.– Астрахань, 2006. – 21 с.

20. Стражнікова Інна Василівна. Історіографія розвитку педагогічної науки у дослідженнях західного регіону України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 / Інна Василівна Стражнікова ; Терноп. нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка. - Луганськ, 2015. - 608 с.

21. Тихенко Л. В. Розвиток творчих здібностей учнівської молоді в освітньо-виховній системі «Мала академія наук України» : навчально-методичний посібник. / Л. В. Тихенко, С. І. Ніколаєнко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 120 с.

22. Тихенко Лариса Володимирівна. Формування творчих здібностей старшокласників у процесі дослідницької діяльності в Малій академії наук України : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Тихенко Лариса Володимирівна ; Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2008. – 20 с.

23. У витоків юннатівського руху в Україні (80-річчю юннатівського руху присвячується) : виробничо-практичне видання / упорядник Л. П. Манорик. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005.- 122 с.

24. Чубар Б. С. Школа искателей Крыма: рассказ о Малой академии наук Крыма / Б. С. Чубар. - М. : Педагогика, 1989. – 224 с.

25. Щукин С. В. Опытническая работа учащихся общеобразовательной школы / С. В. Щукин. - Москва : Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1960. - 304 с.

РЕЗЮМЕ

Сёма С. А. Организационно-педагогические основы деятельности химико-биологических отделений МАН Украины (60-е гг. ХХ – начало ХХІ ст.): историография и источники исследования.

В статье осуществлен историографический обзор научной литературы, систематизированы и классифицированы источники исследуемой проблемы - организационно-педагогические основы деятельности химико-биологических отделений Малой академии наук Украины (60-е гг. ХХ - начало ХХІ ст.). Согласно предложенной автором периодизации историографического анализа исследуемой проблемы (I период (начало 60-х - конец 80-х годов ХХ в.) - советский (тоталитарной), II период (конец 80-х годов ХХ в. - 2015) - постсоветский

(плюралистический)), проанализированы основные историографические наработки характерные для каждого из них.

Ключевые слова: *химико-биологические отделения МАН Украины, историко-педагогические источники, источниковедческая база.*

SUMMARY

Soma S. Organizational and pedagogical bases of the activity of chemical and biological departments of Minor Academy of Sciences of Ukraine (60-s XX – the beginning of the XXI century): historiography and sources of research.

The article deals with the peculiarities of historiography research of organizational and pedagogical bases of activity of the chemical and biological departments of Minor Academy of Sciences of Ukraine. The author proposes periodization of historiographical analysis of the investigated problem (I period (early 60's - late 80th century) - soviet (totalitarian), the second period (late 80's - 2015) - postsoviet-(pluralistic).

The main directions of activity of the chemical and biological departments of Minor Academy of Sciences of Ukraine are characterized. In the article the author analyzes monographs, dissertations, generalizing and educational literature, archival sources on the problem of activity of the chemical and biological departments of Minor Academy of Sciences of Ukraine.

Scientific research of problems during the first period had representational, mainly descriptive, and informational character. They were represented by single works of methodological nature devoted to particular aspects of the organization of extracurricular work with subjects of chemical and biological cycle, depth study of chemistry and biology, organization of problem training at the lessons of chemical and biological cycle. In the analysis of research papers the author concludes that there is lack of a coherent, integrated and systemic historical and educational research on the problem under investigation. The author gives examples of sources where the problem of activity of chemical and biological departments is considered not fully.

The second period is characterized by the appearance of the first works which contained generalized experience of the activities of Minor Academy of Sciences of Ukraine, the appearance of the first dissertations on the problems of activities of MAS of Ukraine. The author analyzes the main dissertations of Ukrainian and Russian scientists on the activities of Minor Academy of Sciences and scientific societies of pupils, as well as basic educational literature on the research problem.

In conclusion, the author classifies documentary and archival sources into three groups: 1) regulatory documents; 2) record keeping records; 3) representation source.

Key words: *chemical and biological departments of MAS of Ukraine, historical and pedagogical sources, source of research.*